

REFUGIAȚI ȘI REPATRIAȚI BASARABENI ÎN STUDIILE DE ISTORII ORALĂ

Lidia PĂDUREAC

Abstract: *The expansion of the Soviet Union has dramatically influenced Romania. The two Soviet occupations of Bessarabia, in 1940 and 1944, have caused two massive waves of refugees – people were abandoning base places hoping to save themselves from communist terrorism. Although the Romanian state has made efforts to help and protect the people, the international and regional circumstances have been at the detriment of Romania. After 1944, the Soviet state began to identify refugees from the Basarabians to „repatriate” them. Many of those who returned in Moldovan SSR were arrested, sentenced to labor camps or deported to Siberia and North Kazakhstan.*

Consolidarea regimurilor totalitariste în Europa secolului XX a avut urmări grave pentru întreaga omenire. Împărțirea sferelor de influență între marile puteri și operațiunile militare au conturat o nouă hartă a lumii, războiul doi mondial punând la încercare statele care depuneau efort pentru menținerea valorilor democrației. Tendința URSS de a-și extinde dominația slăbea dramatic securitatea statelor vecine, inclusiv și securitatea României. În 1940 prin două ultimatumuri (din 26 și 28 iunie) înaintate României, Uniunea Sovietică a anexat Basarabia, ținutul Herța și Bucovina de Nord – consecință directă a protocolului secret sovieto-nazist Molotov-Ribbentrop. În aceste circumstanțe mulți basarabeni, marcați de incertitudinea viitorului și de teama dictaturii comuniste, și-au asumat statutul de „refugiat”. Starea de spirit a oamenilor, trăirile din acele timpuri sunt reflectate cu multiple detalii în studiile de istorie orală. Memoriile și mărturiile supraviețuitorilor împreună cu documentele de arhivă vin să întregască imaginea destinului celor care și-au părăsit gospodăriile, localitățile natale retrăgându-se în țară odată cu armata și administrația română.

La sfârșitul anilor 30 suspiciunile basarabenilor față de posibilitatea extinderii Uniunii Sovietice s-au dovedit a fi întemeiate. În condițiile războiului mondial zvonurile despre agresiunea sovietică la vest de Prut aveau o conotație mai pronunțată.

Aflați în fața dilemei de a rămâne în localitățile natale sau de a se retrage în România o parte din oameni au decis să se conformeze realității, încercând să-și păstreze calmul, fiind convingeți de faptul că își vor putea continua viața obișnuită. Ulterior au regretat această decizie. Din mărturiile Nadejdei Mârza: „Tata nu era aici în 1940, era în România. Vroiam și noi cu mama să ne pornim. Toți din sat – preoți, învățători – eram gata să ne ducem, cu căruța, cu caii. Nu am mai plecat. Mama nu a vrut. Surorile mamei au plecat toate, venea mătușa Manea la mama și o ruga să ne dea mama măcar pe noi să ne ducă în România, că mâine-poimâine or veni rușii... Ce mamă o să dea copii? O întrebam mai târziu, când ne-au dus în Siberia: „De ce, mamă, nu ne-ai dat, poate scăpam de Siberia!” Dar mama avea 30 de hectare de pământ, se temea să lase pământurile: cum să plece, cine să caute de aceste 30 de hectare, că iată-i toamnă... Moșia o ținea pe loc... Nu s-a dus în România. Mama nu a vrut, mama se ținea de pământ. Dar rușii nu s-au uitat la asta – au luat-o și au dus-o în Siberia! A lăsat mama și pământ, și toate celea! Iată cum. Mama a vrut, dar nu a putut pleca din cauza moșiei²²⁴.

²²⁴ Mârza Nadejda, Politica lor a fost cotropitoare și cotropitoare a rămas. În: *Arhivele memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, editor: Cojocaru L., Chișinău: Balacron, 2016, vol. I, tom. I, p. 149.

Valeria Grișcenco mărturisește: „În 1941 din Isacova a fost deportat fratele lui tăticu – Grigore Platon – și nu știam nimic despre ei. El a fost primar, era așa deștept, nu știu de ce nu s-a refugiat în 1940 în România²²⁵”.

Mulți basarabeni nu cunoșteau realitatea despre sistemul sovietic și nu-și puteau imagina că statul poate pedepsi și eticheta drept „criminal” pe oricine. Din mărturiile Parascoviei Corobcov: „Tata a fost primar, când am fost cu românii. Când veneau rușii, nici nu am încercat să ne refugiem în România, tata avea gospodărie bună în sat și nu vroia s-o lase. Când au venit în 40, rușii căutau pe cei care mai deștepti să-i „grămădească”, ca să nu le ia pâinea lor!”²²⁶

În pofida propagandei comuniste care prezenta Uniunea Sovietică din cea mai bună perspectivă și denigra imaginea României, numărul persoanelor care doreau să se retragă peste Prut era mare. Oficialitățile sovietice au permis oamenilor să se înscrie în liste pentru a pleca în România, mințind că vor respecta această alegere. Documentele timpului adeveresc faptul că „Persoanele care doreau să se repatrieze au fost șicanate, purtate din loc în loc, în scopul de a renunța la această idee, bunurile lor mobile și imobile le-au fost confiscate, unii din ei fiind obligați să semneze declarații că după sosirea în România vor activa în favoarea Serviciului de Spionaj sovietic, părinții lor fiind opriți ca ostateci. Multora li se propunea să rămână pe loc, promițându-li-se funcții înalte în administrația sovietică”²²⁷. Bulversați de ceea ce li se întâmpla, fiind în prizonieratul a diferitor știri necontrolate, oamenii urmau să-și asume decizia acțiunilor de mai departe. Din mărturiile lui Banaga Eugen: „În 1940 am terminat școala eminent. Numai am terminat și, cum zice basarabeanul: „Hop, că vin și rușii!” În 1940, la sfârșitul lunii iunie, trece șeful de post prin sat și-i spune mamei că ei se refugiază în România: „Ne-au pus condiții rușii, noi plecăm...”²²⁸ Fiecare familie își are istoria deciziei de a părăsi casa și a se refugia în propria țară. Au luat un minim din cele agonisite și au trecut Prutul fără a ști cum vor fi primiți și unde vor locui mai departe. Trecerea noului hotar a fost însoțită de multiple nedreptăți, inclusiv confiscări de avere aplicate la punctele sovietice de control²²⁹.

În condițiile modificării forțate a hotarului de est al României, pentru a crea un spațiu ce ar fi permis trecerea populației de o parte și alta a graniței au fost create Comisiile de repatriere la Odesa, Ungheni și Cernăuți. La 26 august 1940 generalul sovietic D. Kozlov anunța că a studiat proiectul de convenție, primit din partea delegației române cu nr. 456 din 23 august 1940, privind evacuarea din URSS în România a ofițerilor, funcționarilor și a celorlalte persoane, și că a ajuns la concluzia că, „întrucât evacuarea basarabenilor din România în URSS nu este reglementată de nici un fel de convenție, delegația sovietică nu găsește necesar să încheie vreo convenție în privința evacuării din URSS în România a ofițerilor, funcționarilor de stat și celorlalte persoane. Totuși, președintele delegației sovietice aducea la cunoștința delegaților români că Guvernul sovietic a început evacuarea sus-numitelor persoane: „1) Vor fi evacuați toți supușii români, care doresc de bună voie să

²²⁵ *Arhivele memoriei*, tom I, vol. I, op.cit., p. 20.

²²⁶ Parascovia Corobcov, *La Tiraspol, ochii tatei au rămas în ochii mei, și azi!* În: *Românii în Gulag: memorii, mărturii, documente*, editori: Petrencu A., Cojocaru L., Pădureac L., Chișinău: Balacron, 2015, v. II, p. 262.

²²⁷ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, <http://www.george-damian.ro/atrocitatile-sovietice-in-basarabia-si-bucovina-de-nord-din-iunie-1940-4755.html>

²²⁸ Banaga E., *Visul nostru e unirea!* În: *Arhivele memoriei*, vol. I, tom. I, op. cit., p. 59.

²²⁹ Mai detaliat vezi: *Dezmembrarea României. Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța – 1940 (Studiu și culegere de documente)*, îngrijită de Mihai Tașcă, Wolfram Niess, coord.: Vasile Șoimaru, Chișinău, Ed.: Serebia, 2015, p. 387-857.

se întorcă din URSS în România; 2) Evacuarea se va face prin punctele Băhrinești și Ungheni, iar în caz de necesitate și prin gările Prut, Reni și Ismail²³⁰.

În ședința din 2 septembrie, generalul A. Aldea (reprezenta partea României) confirma că persoanele care au dorit să se evacueze din România în URSS au fost trimise aproape toate, în timp ce evacuarea din URSS în România decurgea foarte lent... Șeful delegației sovietice nu a fost însă de acord cu aceste relatări, afirmând că evacuarea din URSS în România se desfășoară conform planului stabilit, care fusese comunicat delegației române. La 19 octombrie generalul D. Kozlov informa că evacuarea supușilor români din Basarabia și din Nordul Bucovinei se terminase la 27 septembrie 1940 și că au fost evacuați în România, în total, 13750 de persoane, în loc de 9735²³¹. Ajunși în România, refugiații urmau o procedură prestabilită: erau trecuți prin controlul medical, polițienesc și vamal. Lor trebuia să li se elibereze carnet de identitate pentru refugiați, însă în cele mai multe cazuri, fiind lipsă de carnet imprimat, urma ca acestea să fie eliberate de prefecturile județelor unde plecau refugiații. Tuturor refugiaților li se vizau actele personale prin care se stabilea identitatea lor, cu mențiunea datei când s-au repatriat în țară. Ulterior ei plecau în localitățile în care au anunțat că au ruda sau unde doreau să se stabilească²³². De menționat faptul, că lipsa unui astfel de document în 1944 a devenit principalul motiv al autorităților bolșevice de a obliga forțat oamenii să se întorcă în Basarabia deja sovietică.

Nu există o cifră exactă a persoanelor care în 1940 s-au retras în România din Basarabia și Bucovina de Nord. Cifra s-a ridicat la 220501 de persoane cazate în diferite zone ale țării²³³. Nu toți care au vrut să plece au avut această posibilitate. Până la sfârșitul lunii noiembrie 1940, URSS nu a efectuat repatrierile promise, dimpotrivă a desființat comisiile de repatriere de la Cernăuți și Ungheni, deși delegații români în comisia de la Odesa au cerut, prin telegramele nr. 1088, din 16 noiembrie, și nr. 1099, din 19 noiembrie 1940, reluarea operațiunilor de repatriere și de repatriere urgentă a unui anumit număr de persoane²³⁴.

Cei care și-au manifestat deschis dorința de a se retrage în România au fost ulterior sancționați de regim prin deportare sau închisoare. Procesul de refugiere în România era însoțit de multiple greutăți și impedimente. Nemulțumiți și revoltați de situația creată erau și oamenii politici basarabeni aflați în România. Începând cu 29 iunie 1940, aceștia, în mare parte, foști deputați în Sfatul Țării, s-au întrunit în ședințe în cadrul „Cercului Basarabenilor” pentru a întreprinde acțiuni de ajutorare concretă a refugiaților. Majoritatea membrilor „Cercului Basarabenilor” au trecut același calvar, fiind copleșiți de aceleași sentimente. Principala problemă care era luată în dezbateri ținea de refugiații basarabeni. Participanții erau revoltați de modul în care avea loc evacuarea. Ion Inculeț insista: „Cu evacuarea Basarabiei, în prima zi, s-a făcut o mare greșală. Armata care trebuia să plece cea din urmă, a plecat înaintea populației care voia să părăsească Basarabia. Trebuia să se coordoneze altfel, așa încât armata să fi fost o perdea de acoperire a acelor care se refugiau. Acum ne rămâne nouă să luăm în toată lărgimea ei problema ajutorării basarabenilor refugiați și a tuturor basarabenilor rămași aici fără sprijin”²³⁵.

---

²³⁰ Șișcanu I., *Premise false, efecte dezastruoase: Pactul Molotov-Ribbentrop și Protocolul adițional secret*. În: *Dezmembrarea României*, p. XXXIX.

²³¹ Șișcanu Ion, op. cit., p. XXXIX.

²³² *Dezmembrarea României*, op. cit., p. LXXXV.

²³³ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994.

²³⁴ Șișcanu I., op.cit., p. XLI.

²³⁵ Proces-verbal nr. 1 al consfătuirii membrilor „Cercului Basarabenilor”. În: *Dezmembrarea României*, op. cit., p. 82.

Speranța de revenire la normalitate în timpuri mai bune era susținută de Pan Halippa, care în acest sens propunea inițierea unei instituții basarabene în refugiu: „Organul trebuie să dezbată toate problemele în legătură cu viața Basarabiei, fiindcă vremurile reînvierii Basarabiei vor veni. De aceea, trebuie ca cei care au înfăptuit Unirea Basarabiei să ducă lupta mai departe, să țină făclia sus, să fie ca un parlament aici, în țară liberă”²³⁶.

Majoritatea familiilor fără venituri au primit, prin structuri speciale constituite, ajutoare lunare între 1 000 și 12 000 lei, bani care nu le acoperea toate nevoile. În perioada următoare (până în iunie 1941), au mai venit în România, în mod clandestin sau cu acordul sovieticilor, alte câteva mii²³⁷. De rând cu acțiunile oficialităților române în vederea susținerii refugiaților s-au mobilizat și oamenii de rând și politicienii proveniți din Basarabia. Majoritatea deciziilor „Cercului Basarabenilor” din 29 iunie 1940 au avut consecințe imediate pentru refugiați. A început strângerea fondurilor în susținerea refugiaților, s-a intervenit la ministerele de resort pentru a ameliora situația celor veniți de peste Prut, au fost elaborate declarații de protest privind evacuarea Basarabiei²³⁸. Unii din cei rămași sub ocupație sovietică au încercat să ajungă în România și pe parcursul anului, însă fără succes. Numeroase au fost și situațiile în care militarii sovietici au împușcat pe cei care încercau să plece din teritoriile ocupate, la Fântâna Albă având loc un adevărat măcel (1 aprilie 1941)²³⁹. Ajunși în țară oamenii s-au stabilit cu traiul în diferite localități. În condiții diferite s-au adaptat noii realități, integrându-se în societate. Natalia Rusu mărturisește: „Ni se spunea „refugiați”. Deși Țara ne-a primit și ocrotit ca pe fii săi, noi aveam un statut al nostru. Am fost repartizați într-un sat germanic din Banat. Nemții, oameni cu gospodării cuprinse, ne întrebau nedumeriți cum ne-am putut lepăda agoniseala și am plecat în necunoscut. Oare am avut ceva acolo, acasă?!²⁴⁰” Au înfruntat greutăți, sperând că deja s-au salvat de teroarea comunistă. Evenimentele care au urmat le-a împovărat și mai mult destinul.

O parte bună a celor refugiați în 1940 s-au reîntors în localitățile lor de baștină după 1941, când Basarabia a revenit în hotarele României. Calvarul oamenilor a reînceput în 1944, odată cu ofensiva armatei sovietice spre vest. Din 23 august 1944 prin acțiunile regelui Mihai România a aderat la coaliția antifascistă. Evenimentele au fost grăbite pentru a proteja viața și bunurile cetățenilor și a nu permite intrarea armatei sovietice în România în calitate de armată dușmană.

În 1944 mulți basarabeni, cunoscând experiența dictaturii sovietice au luat decizia de a se refugia în România. Trecerea hotarului era anevoioasă și plină de amenințări. Din mărturiile lui Vasile Calestru: „În gară era o îmbulzeală nemaivăzută. Familiile stăteau îngheșuite, păzind lucrurile împachetate în cele mai diverse și fanteziste lăzi, plase, sacoșe, boccele. Mulți se rătăciseră și se căutau, țipând numele celor pierduți. Copiii întrebau părinții unde merg.” Haosul a continuat după urcarea în tren: „Începu o adevărată luptă pentru ocuparea locurilor. Noi am ocupat un compartiment împreună cu o altă familie. Bagajele au fost așezate peste tot. Deși nu a mai rămas loc nici ca să pui un ac, multe lucruri au fost abandonate pe peron și pierdute pentru totdeauna”²⁴¹.

---

²³⁶ Ibidem, p. 82-83.

²³⁷ Dușu, Alexandru, 1940, 1944. Drama românilor basarabeni și bucovineni refugiați, <https://alesandrudutu.wordpress.com/2017/07/07/1940-1944-drama-romanilor-basarabeni-si-bucovineni-refugiati/>

²³⁸ Proces-verbal nr. 1 al consfățuirii membrilor „Cercului Basarabenilor”. În: *Dezmembrarea României*, op.cit., p. 82.

²³⁹ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994.

²⁴⁰ *Basarabia 1940*, red.-alc. L. Bulat, Chișinău:Cartea moldovenească, 1991, p. 199.

²⁴¹ Rusnac Mircea, *Refugiații basarabeni și bucovineni în Banat (1944-1951)*, http://www.istoria.md/articol/497/Refugia%C5%A3ii_basarabeni_%C5%9Fi_bucovineni_%C3%AEn_Banat__1944_1951_

Din mărturiile lui Eugen Banaga: „În 1944 surorile ziceau să ne refugiem în România, că o să pățim să ne ducă în Siberia. Mama, fiind o mare gospodină, a început a pregăti pesmeți... Am plecat toată familia... Ce-o putut o familie cu șase copii să ia într-o căruță? Nu prea mult... Am lăsat vaci, oi, butoaie cu vin. Bunicul Eugen a avut un hectar jumătate cu vie și a lăsat în pivniță zeci de butoaie de vin. Întorcându-ne în 1945, sătenii spuneau că „frații” iștia mai mari, care ne-au eliberat intrau cu *cotiliocul* [cască militară] lor în beci, nu mai căutau cepul, ci dădeau cu pistolul și ... acolo adormeau”²⁴².

Din mărturiile Valeriei Grișenco: „în 1944. Când se întorcea mama cu sora înapoi, acasă tocmai venise tata cu noutatea că plecăm în Ardeal! Tata a plecat singur înainte. Mama a luat ce a putut de-acasă și cu căruța noastră ne-am dus la Chișinău la gară. La un moment traversam un șes mare, în partea dreaptă apăruse un povârniș, se vedea o pădure și când acolo – avioane, bombardament... ne-au anunțat să ieșim din tren și să fugim spre pădure. Oamenii au ieșit buluc, pe noi ne-au împins în dreapta, pe mămica – spre șes... Acolo mai fusese un bombardament, că erau numai cadavre în jur... Noi săream peste cadavrele celea, ne împiedicam în cadavre, lumea fugise înainte, eu cu sora rămăsesem în urmă... Ne-am întors, trenul de acum pornea și noi am ajuns în ultimul vagon. Ne-am dat seama că mămica noastră nu-i și am început a plânge, dar nu că plângeam – noi urlam! Mămica a rămas de tren, urla și ea ca lupul: „unde-s copiii mei?” Peste un timp, ne-a ajuns mama cu alt tren în stația următoare”²⁴³.

După drumul primejdios, plin de nesiguranță și neputință au urmat săptămâni de adaptare la o viață, practic luată de la capăt. Din mărturiile Valeriei Grișenco: „Am ajuns în Ardeal, în localitatea Marpod [județul Sibiu]. Acolo am fost întâlniți și cazați într-o familie de români avuți...Nu eram separați de cei din casă, stăpânii puneau masa pentru toți, nu aveam diferență. I-au mărit salariul tatei, că poate-i mic și nu ne ajunge! Eram tratați de statul român ca funcționari de stat... aici, la noi am fost ai nimănui, robi am fost!”²⁴⁴ Din mărturiile lui Eugen Banaga: „Primarul ne-a invitat la el, în satul Măcrina, județul Râmnicu Sărat. Eram vreo șapte căruțe din Orhei. Ne-a cazat în casă la fratele său... Pe bunicul Eugen și bunica primarul i-a cazat la un bun prieten al lui... Am trăit un an acolo, ca-n familie”²⁴⁵. Situația refugiaților era diferită, deoarece nici statul român nu putea face față acestei realități în condiții de război.

Refugiații basarabeni trăiau cu speranța că au reușit să depășească cea mai grea încercare, însă operațiunile militare de la finele războiului le-a dărâmat această speranță – armata sovietică a intrat pe teritoriul României. Oamenii simpli și nici oficialii nu aveau de unde ști că România, practic fusese inclusă în sfera de dominație sovietică, prin „înțelegera procentuală” din 1944 de la Moscova dintre Stalin și Churchill.

Pentru mulți refugiul în România a fost de scurtă durată, deoarece instituțiile sovietice insistau la „repatrierea” basarabenilor în URSS sub pretextul că aceștia ar fi „cetățeni sovietici”. Sovieticii, prin diverse metode încercau să facă propagandă chiar pe teritoriul României în vederea identificării și ademenirii basarabenilor pentru a-i determina să revină în localitățile de baștină.

Puterea sovietică înfăptuia „repatrierea” basarabenilor în RSS Moldovenească invocând prevederile Convenției de armistițiu între Guvernul Român, pe de o parte, și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statele Unite ale Americii, pe de altă parte. Art. 5 al Convenției respective specifica: „Guvernul Român și Înalțul Comandament al României

---

²⁴² Banaga E. În: *Arhivele memoriei*, op.cit., p. 63.

²⁴³ Grișenco V. În: *Arhivele memoriei*, op.cit., p. 20-21.

²⁴⁴ Ibidem, p. 21-22.

²⁴⁵ Banaga E. În: *Arhivele memoriei*, op.cit., p. 64.

vor preda imediat Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați, aflați în mâinile lor, precum și pe toți cetățenii internați și pe cei aduși cu sila în România. Din momentul semnării condițiilor de armistițiu (pace) și până la repatriere, Guvernul și Înaltul Comandament Român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici și aliați, precum și cetățenilor internați sau aduși cu sila, persoanelor strămutate și refugiaților, hrana potrivită, îmbrăcăminte și asistență medicală, conform cu cerințele sanitare, cum și mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în țara lor proprie”²⁴⁶.

În primăvara anului 1944, după ce trupele sovietice au ajuns din nou la Nistru și au pătruns în nord-estul României, a urmat un nou calvar pentru basarabeni și bucovineni, mulți dintre ei părăsindu-și iarăși pământul natal: 82 580 din Basarabia, incluși în planurile de evacuare (12 148 din județul Bălți, 7 850 din Cahul, 5 320 din Cetatea Albă, 4 084 din Chilia, 22 136 din Lăpușna și municipiul Chișinău, 5 136 din Orhei, 10 300 din Ismail, 5 360 din Soroca, 10 246 din Tighina) și 32 958 din Bucovina (1 400 din județul Câmpulung Moldovenesc, 4 817 din Cernăuți, 8 740 din Rădăuți, 1 681 din Storojineț, 2 958 din Suceava și 12 500 din Hotin), acestora adăugându-se numeroși alții care s-au retras pe propria răspundere. Majoritatea au fost plasați în zona rurală a României în județele Vâlcea, Dolj, Gorj, Mehedinți, Arad, Făgăraș.

Ca urmare, până la sfârșitul lunii iunie 1945, în listele de „repatriere” au fost înscrșiși 54 576 de locuitori. În final, după numeroase intervenții din partea autorităților române și memorii ale celor în cauză, au fost admise unele excepții. Cu toate acestea, până la 30 septembrie 1946 au fost „repatriate” 56 450 persoane (38 352 basarabeni, 8 198 bucovineni și 9 900 români de peste Nistru)²⁴⁷.

Oamenii erau informați că vor avea posibilitate să decidă singuri dacă rămân în România sau dacă se întorc în Basarabia. În județele din România au fost tipărite și difuzate anunțuri cu următorul text: „... toți cetățenii din Basarabia și Bucovina de Nord, care la data de 22 iunie 1940 au locuit acolo, sunt obligați imediat să se prezinte la Biroul de Armistițiu de la Prefectura Vaslui, pentru a spune părerea lor: „Vrea sau nu să plece în URSS”. Declarația cuprindea următoarele câmpuri ce trebuiau completate de cetățeanul adus în fața comisiei: numele și prenumele; cetățenia pentru care optează; locul și data nașterii; ultimul domiciliu avut în URSS; ocupația; localitatea în care vrea să se repatrieze; motivul pentru care a venit în România; ce ocupație a avut; de cine a fost întreținut; documentele de identitate pe care le depune. În consecință i se elibera o adeverință de repatriere”²⁴⁸. Din mărturiile lui Eugen Banaga: „La Brăila era Comisie: cei care în 1940 au fost refugiați erau eliberați și lăsați în România, pe cei care în 1944 au fost ocupați sub puterea sovietică îi impuneau să plece înapoi. Așa erau legile sovietice, nu erau ale regelui Mihai sau ale lui Petru Groza... Am trecut și noi prin Comisia asta... Surorile au plecat din Brăila, din lagăr, au fugit. Au dat la santinelă ceva... Noi am pornit înapoi în Basarabi”²⁴⁹. Familia sa a fost deportată în 1949 în Kurgan ca familie de chiaburi.

Basarabeni refugiați, la insistența autorităților sovietice erau intimidati pe diferite căi. În 1949, 12 mai MAI trimetea Comitetului Provizoriu al Județului Vaslui o telegramă strict secretă în care erau înserate următoarele precizări: „... vi se face cunoscut că până la noi

²⁴⁶ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/31>

²⁴⁷ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994.

²⁴⁸ *Rusnac Mircea, Refugiații basarabeni și bucovineni în Banat (1944-1951)*, http://www.istoria.md/articol/497/Refugia%C5%A3ii_basarabeni_%C5%9Fi_bucovineni_%C3%AE_n_Banat_1944_1951_

²⁴⁹ Banaga E. În: *Arhivele memoriei*, op.cit., p. 65-66.

dispoziții, nu se va oficia nici o căsătorie între cetățeni și cetățene sovietice care se încadrează în dispozițiunile de repatriere. Prezentul Ordin este strict confidențial și va fi transmis verbal primăriilor din județ”²⁵⁰.

Refuzul basarabenilor de a se „repatria” era fixat și în documentele timpului. În raportul prefecturii Secției Politice a Comisiei Române de Aplicare a Armistițiului din București: „la Ordinul MAI n. 16.754/1945 răspundem următoarele: la sediul Prefecturii s-au prezentat 10 cetățeni din care numai unul, Cataragă Vasile, a cerut repatrierea iar ceilalți nouă au refuzat. Document de la prefectura Vaslui: „între 01.01.1945-01.XII.1945 situația este următoarea: la Est de Nistru, s-au înscris 4 și au plecat 4; Basarabia și Bucovina de Nord, s-au înscris 136 și au plecat 129; 7 au dispărut după primirea drepturilor bănești. Statul Român a cheltuit suma de 28228932 lei”²⁵¹. Din mărturiile lui Valentin Năstase: „Statul român ne promisese, echivalent în banii de azi, câte 15 milioane la cei sub 14 ani și vreo 30-40 de milioane la cei peste 14 ani dacă ne însciriam pe listele pentru repatriere. În plus, ne dădeau și bonuri de masă la un restaurant destul de bun, „Carol” se numea, unde era orchestră la prânz și seara. „Propunerea era tentantă. Năstase își mai amintește că au existat chiar cazuri de așa-zise familii de refugiați care au afirmat că și-au pierdut actele, dar că vor sa se întoarcă. Luau banii, apoi dispăreau. Noi nu ne-am înscris pe liste, știam ce înseamnă „bunăvoința sovietică”. Biata maică-mea plângea, mi-a zis că îi este frică să nu cumva să iau eu banii promiși, pentru că nu m-ar putea lăsa singur, și vom ajunge amândoi în Siberia”²⁵². Este de înțeles de ce numărul celor care ar fi acceptat „repatrierea” era atât de mic – acești oameni au încercat a se salva de ororile regimului. Viața din RSS Moldovenească din anii 1940-1941 i-au făcut să înțeleagă ce viață îi așteaptă. Articolul 5 din Convenția de Armistițiu prevedea și dreptul persoanei de a refuza la repatriere, însă această prevedere nu a fost respectată. Dacă refugiații puteau prezenta un document prin care confirmau că au trăit în România până în 1940, atunci nu erau obligați să revină în Basarabia. Această prevedere i-a determinat pe mulți din cei refugiați în 1944 să dobândească documente false sau să se deplaseze din localitate în localitate pentru a nu fi identificați. Din mărturiile Nataliei Rusu: „Apoi a început vânătoarea. În fiecare județ a fost înființat câte un birou sovietic de verificare a actelor tuturor refugiaților... Ca să rămâi trebuia să prezinți o „*spravkă*” [certificat], iar ca să ți-o elibereze, trebuia să îndeplinești o condiție: să prezinți Buletinul populației din 1940, obținut în România. Prin aceasta dovedeai că ai fost refugiat la acea dată... Au apărut atunci buletine false, „fabricate” prin București, care costau o groază de bani, dar oamenii șu le procurau pentru a-și salva viețile... Mama era o femeie dârză și a reușit, pentru că tata era originar din Bacău și într-adevăr fusesem refugiați în 1940. Dar câți mai slabi au fost duși înapoi? Oare unde li se albesc oasele?”²⁵³ Din mărturiile lui Eugen Banaga: „Prin octombrie, au început activiștii iștia ruși – se numeau *upulnomocennîe* [împuterniciți], de ce un cuvânt rusesc nu știi – a controla tot județul pe cei care au fost refugiați în 1940 și care mai târziu. Au început să ne cheme în toată săptămâna la Râmnicu Sărat, ne chemau la o comisie... A găsit tata niște documente, le-o făcut pe la Tecuci, dar au fost documente nu adevărate... Cineva ne-a spus că în județul Brăila nu urmăresc așa tare. Hai!... N-o trecut o lună de zile că vine șeful de post și spune că are ordin să ne ducă la Brăila. Eram arestați, dar așa, într-un mod mai democratic. Era sfârșitul lui martie”²⁵⁴.

²⁵⁰ Rusnac Mircea, Refugiații basarabeni și bucovineni în Banat (1944-1951), <http://www.istoria.md>

²⁵¹ Zahariuc Paul, *Repatrierea în URSS a refugiaților din Basarabia și Nordul Bucovinei aflați pe teritoriul județului Vaslui 1944-1945*, Revista română, nr. 4 (54) / 2008, p. 14.

²⁵² <https://forum.md/ru/693134>

²⁵³ *Basarabia 1940*, op. cit., p. 200.

²⁵⁴ Banaga E. În: *Arhivele memoriei*, op.cit., p. 65.

Mulți din cei refugiați încercau să identifice diverse posibilități pentru a se eschiva de „repatriere”, înțelegând că regimul comunist le pune viața în pericol. Intrarea armatei sovietice în România i-a înspăimântat și mai mult. Din mărturiile Valeriei Grișcenco: „Dar soldații – cu patul, cu patul armei dădeau în ușa biserici! Soldații erau ruși, d-apoi numai rușii puteau face așa... La un moment dat – ori că au rupt soldații ușa, ori că din interior au deschis-o – au buhnit ușile așa, cu lumea din biserică... Și lumea, draga mea, cum fugea, așa fugea și striga: „Preotul s-a otrăvit!” Ei știau, săracii, că nu au viață acum”²⁵⁵. Foarte mulți basarabeni au fost forțați să părăsească România, deși au fost și cazuri când oamenii se lăsau convinși de propaganda sovietică care le făgăduia o viață frumoasă la revenirea în localitățile de baștină. Mulți din cei „repatriati” au fost ulterior arestați sau deportați în Siberia. „În România au venit rușii și au spus așa: „Basarabeni – acasă! S-a întors tata de la război și a spus că trebuie să plecăm. Dar de la primărie i-au propus tatei: „Domnule secretar, nu plecați! Veți suferi, dar nu plecați. Vă facem acte și plecați în Ungaria...” Dar mămica nu vroia – ea vroia acasă! ... Când am ajuns la Chișinău – părinții au fost arestați. Noi am stat la o soră a tatei în Chișinău, până a venit mama și ne-a luat”²⁵⁶.

Prevederile Convenției de Armistițiu din 1944 și-au încetat valabilitatea în 1947 odată cu încheierea păcii – când ar fi trebuit să se oprească și procesul „repatrierii” românilor basarabeni. Însă informațiile din dosarele CIA dovedesc că sovieticii au continuat vânătoarea de basarabeni și după această dată. Astfel, o notă informativă din 15 noiembrie 1949 afirmă că autoritățile de la București au refuzat să emită noi documente de identitate persoanelor născute în Basarabia, acestora urmând să li se aplice prevederile unui act normativ necunoscut prin care ar fi trebuit să se întoarcă în Uniunea Sovietică. O altă notă informativă a CIA din 29 noiembrie 1949 confirmă informația din nota anterioară, subliniind că repatrierea în Uniunea Sovietică urma să fie obligatorie. Oamenii erau nevoiți să se deplaseze din regiune în regiune pentru a nu fi urmăriți și obligați să se întoarcă în Basarabia, deja sovietică. „Așa au trăit oamenii, cu frica în sân, temându-se și de umbra lor: se ascundeau când într-o localitate, când în alta, schimbându-și mereu adresele, ca să li se piardă urma”²⁵⁷. Mulți din cei care au reușit să evite „repatrierea” în URSS, stabilindu-se cu traiul în Banat au dat peste un nou necaz în 1949, când din cauza conflictului dintre Stalin și Iugoslavia lui Tito au fost deportați în Bărăgan: „Atunci refugiații, locuitori în Banat, socotiți ca posibili trădători, au fost mutați și repartizați din nou prin toată țara, în localități cât mai îndepărtate de graniță cu Iugoslavia. Părinții mei au ajuns unul în Neamț, unul în Prahova”²⁵⁸. Refugiatul basarabean Vasile Calestru relatează: „În vara anului 1944 familia mea s-a refugiat în România. În anul 1947 am plecat în Banat și ne-am stabilit în comuna Lovrin, jud. Timiș. Am fost împrăștiți, totul decurgând normal, până în vara anului 1951, când a început calvarul vieții noastre. Atunci, în iunie 1951, aveam doar 8 ani, când în miez de noapte ne-am trezit cu „oameni” înarmați, care în câteva ore ne-au îmbarcat ca pe vite, fără a avea dreptul să ne luăm bunuri de strictă necesitate, și timp de două săptămâni am călătorit, sub pază, fără a ști încotro ne îndreptăm (se șoptea cu groază: Siberia!). Când, în sfârșit, credeam că am ajuns la destinație, în gara Fetești am fost din nou încărcăți în camioane și aruncați în plină câmpie a Bărăganului. Aici, la Lătești, a urmat o luptă crâncenă pentru supraviețuire, fără acoperiș, fără hrană și apă (Borcea, brațul Dunării, era la circa 2 km), fără siguranța zilei de mâine”²⁵⁹.

---

²⁵⁵ Grișcenco V. În: *Arhivele memoriei*, op. cit., p. 22.

²⁵⁶ *Ibidem*, p. 22-23.

²⁵⁷ *Basarabia 1940*, op. cit., p. 201.

²⁵⁸ *Ibidem*, p. 201.

²⁵⁹ *Ibidem*.

În 1956, deportaților din Bărăgan li s-a oferit dreptul de a reveni la baștină. Mulți s-au reîntors la casele și rudele lor, însă majoritatea basarabenilor și bucovinenilor au rămas în locul surghiunului, și-au întemeiat deja acolo gospodării, întrucât nu aveau la ce se reîntoarce.

În concluzie: extinderea Uniunii Sovietice la est a influențat dramatic soarta României. Cele două ocupații sovietice a Basarabiei, din 1940 și din 1944, au provocat și două valuri masive de refugieri – oamenii abandonau tot ce agonisise o viață în speranța de a garanta celor apropiați cel puțin, o viață firească. Încercarea multor basarabeni de a evada din mrejele regimului totalitar comunist în mare parte a eșuat. Deși statul român a depus efort pentru a-i ajuta și proteja, circumstanțele internaționale și cele din regiune au fost în defavoarea României. După 1944 statul sovietic a început vânătoarea basarabenilor refugiați pentru a-i „repatria”. Basarabeni din România care nu aveau acte ce confirmau refugierea lor până în 1940 erau sortiți la pribegie sau la trecerea cu traiul în RSS Moldovenească. Mulți din cei reveniți au fost aruncați de regim în Gulag: arestați, condamnați la munci forțate în lagăre sau deportați în Siberia și Kazahstanul de Nord.